
מספרות המחקר

Reviewed work(s):

Source: *Zion / ציון*, Vol. (תשס"ה), (ע), חוברת ג, pp. 434-440

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70036913>

Accessed: 28/11/2011 02:57

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion /*.

<http://www.jstor.org>

מספרות המזרח

יורם ארדר, אבלי ציון הקראים ומגילות קומראן: לתולדות חלופה ליהדות הרבנית, ספריית הילל בן חיים, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב תשס"ד, 508 עמ', מפתחות.

חוג 'אבלי ציון' היה מן החשובים שבחוגי הקראים במאה ה-ט'. אף חוג זה דחה את התורה שבעל פה וראה בה תורה גלותית המבססת את הקיום היהודי בגולה. לפיכך פיתחו אנשי תורה משיחית שבמרכזה ניצבה ארץ ישראל, ולבסוף אף עלו לארץ והתיישבו בירושלים. אנשי החוג נחשפו לספרות קומראן ואימצו חלקים ממנה, אף שהסתייגו מרבים מעקרונותיה. הספר דן במשנתם של 'אבלי ציון', בפירושים לספרות קומראן ובמשיחיותם. הוא מגלה את זיקתם לספרות קומראן ומראה שהמיעוט שסבר כי החגים הם מצוות התלויות בארץ ספג את ההשפעה הקומראנית הרבה ביותר.

חזה אשכולי וגמון, בין הצלה לגאולה: הציונות הדתית בארץ-ישראל לנוכח השואה, יד ושם, ירושלים תשס"ד, 412 עמ', ביבל', מפתחות, תמונות.

בימי השואה, אגב ניסיונות ההצלה, התעוררה ביישוב דילמה ערכית: האם להעדיף את גאולת ארץ ישראל ואת ביסוסו של היישוב היהודי בה, או את הצלת היהודים שתחת השלטון הנאצי. לציונות הדתית הייתה השאלה חריפה עוד יותר, משום שהתלבטה בין מצוות יישוב הארץ וגאולתה לבין הצלת חייהם של יהודים וערך הערבות ההדדית. הספר דן הן בפעולות העזרה וההצלה של הציונות הדתית ובפעולתה לקידום המפעל הציוני בארץ, הן בהגותה ובמדיניותה נוכח השואה. הוא בוחן שאלות כגון: עד כמה השפיעה הפסיכיות שבציפייה הדתית לישועה; האם השפיע המתח בין עקרונות מנוגדים כמו 'פיקוח נפש' ו'מסירות נפש'; וכיצד הסבירו מנהיגי הציונות הדתית ורבניה את השואה.

מיכאל ביזור, יהודי לנינגרד, 1917–1939, תרגמה מרוסית ברוניה בן-יעקב, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשס"ה, 408 עמ', ביבל', מפתחות, לוחות.

העיר לנינגרד הייתה מרכז יהודי חשוב מחוץ ל'תחום המושב'. מספרם של יהודי העיר היה רב והיא תפסה מקום מרכזי בתהליכי העיור והסובייטיזציה והשפיעה על התפתחות ברית המועצות. מאז המהפכות של שנת 1917 עברה יהדות לנינגרד תהליכים רבים, ובהם קליטת המוני יהודים מערי השדה, היטמעות וסובייטיזציה, וניסיונות לשמור ככל האפשר על מסגרת חיים יהודית.

* מדור 'מספרות המחקר' נכתב בידי עדי פורטוגז.

[ציון – רבעון לחקר תולדות ישראל, שנה ע (תשס"ה)]

המחקר מבוסס על חומר ארכיוני רב אשר העיון בו התאפשר רק למן סוף שנות השמונים של המאה הקודמת. חלקו הראשון של הספר דן בתולדות היהודים בחיי העיר על רקע האירועים המרכזיים בדברי ימיה, כמו המהפכות של שנת 1917, מלחמת האזרחים, המדיניות הכלכלית החדשה ותכניות החומש, תקופת הסוציאליזם והטיהורים ההמוניים. חלקו השני דן בחיים היהודיים, ובכלל זה בזרמים הפוליטיים, בפעילות הדתית, בחינוך ובתרבות היהודית.

צביה בלשן, איחוד מפולג: הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון, 1907–1920, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר שבע תשס"ד, 416 עמ', ביבל', מפתח.

'הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון' קמה בשנת 1907 כדי לתאם את פעולותיהן בארץ ישראל וב'עבודת ההווה' מחוצה לה, וכדי לייצג את מפלגות פועלי ציון הן כפדרציה עולמית בהסתדרות הציונית הן כסקציה מיוחדת באינטרנציונל השני. ברם, המכנה המשותף למפלגות הללו היה רופף ביותר, בשל השקפות עולם שונות בשאלת הסוציאליזם ובשאלת הציונות, ובשנת 1920 התפרקה הברית. הספר בודק את הסוגיות האידאולוגיות שבהן עסקה הברית ואת פעולותיה, את יחסי הגומלין בין המפלגות החברות בברית, ואת היחסים בין הברית לבין ההסתדרות הציונית ולבין האינטרנציונל השני והמפלגות הקשורות בו. הספר מתמקד בלשכת הברית באירופה, ודן בלשכה הארץ ישראלית רק ככל שהדבר נוגע ליחסי הגומלין בין השתיים.

גרשון בקון, פוליטיקה ומסורת: אגודת ישראל בפולין 1916–1939, תרגמה מאנגלית איה ברויאר, מרכז זלמן שזר, ירושלים תשס"ה, 263 עמ', ביבל', מפתח.

מפלגת אגודת ישראל קמה בשנת 1912 כארגון העולמי של היהודים האורתודוקסים. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היה הסניף הפולני שלה הגדול והחשוב בסניפיה. בתקופה זו, עם חידוש עצמאותה של פולין, נכנסה אגודת ישראל לזירה הפוליטית והייתה לאחת המפלגות היהודיות המשפיעות, לצדם של הציונים והבונד. הספר בוחן את פעילותה של אגודת ישראל בזירה הפוליטית ובזירה הארגונית והחינוכית, עומד על הייחוד של האידאולוגיה שלה, ומראה כי אגודת ישראל ספגה הרבה ממאפייניה של המודרנה תוך כדי המאבק עמה, ובכלל זה הקמת מפלגת פועלים, תנועת נוער ומערכת חינוך פורמלית לבנות. המהדורה הראשונה של הספר ראתה אור בשפה האנגלית בהוצאת מאגנס בשנת 1996.

מנחם הרן, האסופה המקראית: תהליכי הגיבוש עד סוף ימי בית שני ושינויי הצורה עד מוצאי ימי הביניים, ב: הקאנוניזציה של המקרא בהתגלמותה ההיסטורית – התורה הדברטונומית והחיבור הדברטונומי, מוסד ביאליק והוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, ירושלים תשס"ד, 331 עמ', מפתחות.

שאלת התגבשותו של המקרא לכדי חיבור קנוני זכתה לדיון נרחב ורב פנים במחקר. בניגוד לגישה הרווחת, שספרי הקנון המקראי קיבלו את צורתם הסופית על ידי הוספות והשלמות של עורכים, סבור המחבר כי ההפך הוא הנכון: הצורה הסופית נתקבלה על ידי איסוף מה ששרד מדברי האישים ומן הסוגות הספרותיות המיוחדות שהספרים נקראו על שמם, כלשון המחבר. מסיבה זו קיבלו הספרים מעמד קנוני כבר בשעת חיבורם. בכרך הנוכחי בוחן המחבר את השלב הראשון של הקנוניזציה, עם התגבשותו של החיבור הדבטרונומיסטי המקיף את ספר דברים וספרי נביאים ראשונים.

ברוך כנרי, **טבנקין בארץ ישראל**, יד טבנקין והוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, רמת אפעל ובאר שבע תשס"ג, 881 עמ', מפתח, ביבל', תמונות.

יצחק טבנקין נולד בבוברויסק בשנת 1887, עלה לארץ בגיל עשרים וחמש ונפטר בקיבוץ, עין חרוד, בשנת 1971. הוא היה בין מייסדי 'אחדות העבודה', הסתדרות העובדים הכללית והתנועה הקיבוצית, חבר ב'גדוד העבודה' וממקימי הפלמ"ח, ולאחר הקמת המדינה כיהן כחבר בכנסת הראשונה והשלישית. ביוגרפיה זו מגוללת את פרשת חייו של טבנקין מיום עלייתו ארצה ועד מותו, בוחנת את משנתו הציונית-הסוציאליסטית ואת השפעתה על תנועתו וסוקרת את הפרשות המרכזיות שבעיניו ניצב טבנקין, כמו פרשת תל-חי, הפילוג בתנועה הקיבוצית והקמת התנועה למען ארץ ישראל השלמה.

יוסי כץ, **לעצור את הדחפור: הקמתם של הכלים המוסדיים לשמירת ערכי הטבע, הנוף והמורשת ההיסטורית של מדינת ישראל**, סדרת עיונים במשק ובחברה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשס"ד, 222 עמ', מפתח, ביבל', תמונות.

למן הקמתה של מדינת ישראל הכירו קברניטיה בחשיבותה של 'תרבות המרחב' במדינה הנבנית, הן ככלי להנחלת ערכי מולדת הן כמנוף תיירותי-כלכלי. אכן, היו מי שנתנו דעתם על כך שערכי הטבע, הנוף והמורשת לא יושחתו ואף עשו לשימורם. הספר בוחן הן מוסדות רשמיים הן גופים וולונטריים שפעלו במדינה מיום הקמתה ועד לחקיקת 'חוק גנים לאומיים ושמורות טבע' בשנת 1963, ובהם: אגף התכנון, החברה להגנת הטבע והמדור לשמירת טבע, הוועדה הבין משרדית לשיפור אתרים היסטוריים והמהלקה לשיפור נוף הארץ. כמו כן דן הספר בתהליכים שהביאו לחקיקת 'חוק גנים לאומיים' עד לכניסתו לספר החוקים.

זהר עמר וירון סרי, **ארץ-ישראל וסוריה על-פי תיאורו של אלתמימי: רופא ירושלמי בן המאה העשירית**, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשס"ד, 174 עמ', מפתח, ביבל', לוחות.

החיבור 'ספר המדריך ליסודות המזונות וסגולת התרופות הנפרדות', שחיבר הרופא הירושלמי אבו עבד אללה מחמד אבן סעיד אלתמימי, נשתמר בכתבי יד שונים. החיבור הוא המקור החשוב ביותר, כלשון המחברים, להכרת חומרי הרפואה והמזונות שבהם השתמשו תושבי ארץ ישראל בזמנו של אלתמימי. אגב דיון רפואי הוא מספק מידע רב על חיי היומיום של יושבי הארץ. הספר נחלק לשני חלקים. החלק הראשון דן באלתמימי, בחיבורו ובנושאים העולים ממנו, כגון תאורים גאוגרפיים, מסורות ומנהגים של יהודים ונוצרים, מפעלי חקלאות, צמחים ומחצבים. בחלק השני מובאים קטעים מתורגמים מן החיבור, רובם מכתבי יד שטרם נתפרסמו.

יוסף קפלן (עורך), **שלהי מאות – קיצם של עידנים**, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשס"ה, 415 עמ', מפתח.

ציוויליזציות, דתות וחברות התייחסו מאז ומעולם אל הזמן ההיסטורי והעניקו לו משמעויות ופרשנויות שונות. ההתייחסות אל סוף המאה הקלנדרית כאל קצו של עידן החלה רק במאה הי"ז, משונהגה השנה הקלנדרית באירופה, והגיעה לשיאה במאה הי"ט, שבה הומצא המושג 'קץ המאה'. המאמרים השונים בוחנים הן התייחסויות שונות למחזורי זמן ולקצם של עידנים בתרבויות שונות ובתקופות שונות, הן את המשמעות ההיסטורית, התרבותית והמטפורית של 'קץ המאה' בשלוש המאות האחרונות. בין הכותבים: יורי פינס ('סוף עידן' בהגות הסינית), בן-עמי שילוני (מחזורי זמן ביפן), משה אידל (היובל במיסטיקה היהודית), חמוטל ברייסק (סוף המאה הי"ט בתרבות הרוסית והשלכתו על הציונות) ושמואל פיינר (פוסט השכלה בקץ המאה הי"ט).

איל רגב, **הצדוקים והלכתם: על דת וחברה בימי בית שני**, יד יצחק בן-צבי, ירושלים תשס"ה, 457 עמ', ביבל', מפתח.

אף שהצדוקים תפסו מקום חשוב בהנהגה היהודית בימי הבית השני והנהיגו את בית המקדש ימים רבים, הם לא הותירו כתבים משל עצמם. לפיכך, בכדי לנתח את ההלכה הצדוקית ולעמוד על תפיסת עולמם של הצדוקים בוחן המחבר את הלכותיהם כפי שנשתמרו בספרות חז"ל ומשווה אותן עם מגילות קומראן, תוך שימוש במודלים מן המחקר האנתרופולוגי. עשרת פרקי הספר בוחנים היבטים שונים בעולמם ההלכתי והמחשבתי של הצדוקים, כגון השבת, לוח השנה, חוק פלילי ומשפט אזרחי, אופייה של ההלכה הצדוקית ומגמותיה הדתיות. הספר בוחן גם סוגיות היסטוריות, כגון מעמדם של הצדוקים בימי החשמונאים, השפעתם של הכהנים הצדוקים בתקופת הבית השני והשלטון בבית המקדש בתקופת הורדוס.

מרגלית שילה, **הקול הנשי הירושלמי: כתבי למדניות מן המאה התשע-עשרה** (קונטרסים – מקורות ומחקרים, 94), מרכז דינור, ירושלים תשס"ד, 267 עמ', ביבל', לוחות.

ברבע האחרון של המאה ה'ט"ז יצאו לאור ספריהן של שלוש נשים יהודיות שחיו בירושלים: 'ספר זכר עולם' לרבקה ליפא אניקסטר, 'ספר משפחת יוחסין' לרייצע חן טוב מסלונים ו'ספר זכרון אליהו' לטובע פנעסיל פיינשטיין. יכולת הכתיבה של נשים יהודיות אשר לא רכשו השכלה חילונית איננה מפתיעה ואף זכתה לעיון מחקרי, אך הוצאה לאור של כתביהן הייתה אז בבחינת חידוש. המחברת קיבצה בספר זה את שלושת הספרים הללו והקדימה מבוא רחב הדן בהיבטים הספרותיים של החיבורים ובמשמעויות ההיסטוריות של פרסומם. בין היתר בוחנת המחברת את האוריינות הנשית וגבולותיה, את יחסו של היישוב הישן בירושלים לפרסומים הללו, את הלמדנות התורנית והחוויות האישיות של המחברות ואת הסוגה ומטרותיה.

Abraham Gross, *Struggling with Tradition: Reservations about Active Martyrdom in the Middle Ages*, Brill, Leiden 2004, xiii+132 pp., bibl., index

למן מסע הצלב הראשון בשלהי המאה ה'א ועד המאה ה'ט"ז היו בקהילות ישראל מי שגילו נכונות למות על קידוש השם. היחס לקידוש השם נע בין האדרה והערכה בגיבוי הלכתי לבין הסתייגות ושלילה מוחלטת, מתוך נימוקים הלכתיים ורגשיים כאחד. הספר מתמקד במיוחד ביחס השלילי לקידוש השם, ורואה בכך את אחת הסיבות המרכזיות להיעלמותו במאה ה'ט"ז. שני הפרקים הראשונים דנים בקהילות אשכנז והפרק השלישי בחצי האי האיברי משלהי המאה ה'י"ד עד סוף המאה ה'ט"ז. לספר צורפו נספחים שונים: האידאולוגיה של המוות על קידוש השם בעת העתיקה, הרקע ההיסטורי של מגילת אמרפל, מובאות ממקורות עבריים ומאמר ביקורת אחד.

Susanne Marten-Finnis, *Vilna as a Centre of the Modern Jewish Press, 1840–1928*, Peter Lang, Frankfurt aM 2004, 197 pp., bibl., index

וילנה הייתה מרכז יהודי חשוב ופרחה בה תרבות יהודית שוקקת, וכך התפתח בוויילנה גם מרכז חשוב של הדפוס היהודי והעיתונות היהודית. הספר בוחן כיצד הפכה וילנה למרכז של עיתונות יהודית, ודן בכך מתוך ההקשר הרחב של תהליכי המודרניזציה ברוסיה האימפריאלית, למן המחצית השנייה של המאה ה'ט"ז ואילך. הספר מתמקד במיוחד בעיתונות של ארגון הבונד, אשר וילנה הייתה ממרכזיו החשובים, ובתרומתו לאידאולוגיית התרבות היהודית-האידיית.

Christof Mauch & Joseph Salmons (eds.), *German-Jewish Identities in America*, University of Wisconsin, Madison 2003, xii+171 pp., index, plates

קובץ מאמרים המבוסס על כנס שהתקיים בשנת 2000 באוניברסיטת ויסקונסין. בספר תשעה מאמרים המנסים לבחון את שלל הזהויות שגיבשו לעצמם יהודים שהיגרו לאמריקה לאורך השנים,

ואף את הנסיבות הפוליטיות, החברתיות והתרבותיות שהביאו לידי כך. בין הכותבים: הנרי פיינגולד (יהודים גרמנים והסינתזה האמריקנית-היהודית), קורנליה וילהלם (מסדר 'בני ברית' העצמאי 1843-1914), הרלי ארדמן (יהודים גרמנים ותעשיית הבידור האמריקנית), תומס קובאץ' (יהודים גרמנים ו'אוסט יודן' בדרום האמריקני) ומנפרד קירשהיימר (יהודי גרמני או גרמני יהודי – שאלות בתר-הגירות).

Hannah Naveh (ed.), *Gender and Israeli Society: Women's Time*, Vallentine Mitchell, London 2003, xxiii+199, pp., index

בקובץ מבוא ושבעה מאמרים הבוחנים סוגיות מגדריות בחברה הישראלית. לקובץ שתי מטרות: האחת, לספר את סיפורן של נשים בחברה הישראלית ולהוסיף נדבך לחקר ההיסטוריה של נשים. האחרת, להציע לנושא גם מבט פמיניסטי. מחברי המאמרים הם: חנה הרצוג (מבט מגדרי על היסטוריוגרפיית היישוב), רחל רז'נסקי (אסתר מינץ אברסון ומעמד האישה במפלגת פועלי ציון באמריקה), בילי מלמן (מגדר, זיכרון וזהות לאומית), יהודית תידור באומל (דמות האישה בזיכרון הצבאי הישראלי), מיכאל פייגה (פונדמנטליזם, הנצחה ומגדר בהתנחלויות), צילה אברמוביץ רטנר (כתיבתן של נשים אורתודוקסיות בישראל) וטובה כהן (מסת ביקורת על ספרה של איריס פרוש, 'נשים קוראות').

Eckart Otto, *Max Webers Studien des antiken Judentums: historische Grundlegung einer Theorie der Moderne*, Mohr Siebeck, Tübingen 2002, xii+377 pp., bibl., index

בין הנושאים שבהם עסק הסוציולוג הגרמני מקס ובר היה חקר התפתחותה התרבותית של דת ישראל על פי אמות המידה הסוציולוגיות-הכלכליות. המחבר מבקש להראות כי מחקריו אלה של ובר היו תלויים באופן הדוק לא רק בשיטות מחקר שונות (כסוציולוגיה, תאולוגיה, משפט וכלכלה), אלא גם בשיח החברתי בן זמנו, בנושאים כגון: המשמעות ההיסטורית-התרבותית של היהדות ל'רוח הקפיטליזם', או עתידה של הזהות היהודית נוכח האסימילציה והציונות. המחבר עושה שימוש בין היתר בכתבים של ובר שלא התפרסמו עד כה.

Simone Rosenkranz, *Die jüdisch-christliche Auseinandersetzung unter islamischer Herrschaft: 7.-10. Jahrhundert*, Peter Lang, Bern 2004, 472 pp., bibl.

הוויכוח היהודי-הנוצרי נבחן ברובם המכריע של המחקרים בהקשר האירופי שלו, אף שהתקיים לאורך מאות שנים גם תחת שלטון האסלאם. לוויכוח עם הנוצרים במדינות מוסלמיות יש ייחוד, שכן היהודים והנוצרים היו בעלי מעמד משפטי שווה. הספר מתאר את הוויכוח הזה ואת הקשריו

התרבותיים, דן בטענות שהעלו שני הצדדים, ומבקש לברר כיצד השפיעו הנסיבות החיצוניות על היחסים בין יהודים לבין נוצרים, ואיזו השפעה הייתה לחברה המוסלמית הסובבת ולקבוצות האתניות והדתיות הרבות על הוויכוח היהודי-הנוצרי. המחבר אף סוקר בהרחבה את ספרות הפולמוס מן המאות הז'-ה'.

David B. Ruderman & Giuseppe Veltri (eds.), *Cultural Intermediaries: Jewish Intellectuals in Early Modern Italy*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2004, 293 pp., index

הפתיחות היחסית בין יהודים ללא יהודים שאפיינה את איטליה בעת החדשה המוקדמת עוררה מלומדים יהודים להרחיב את האופק התרבותי שלהם ולנסס לתרבותם חלקים מן התרבות הלא יהודית. אחד-עשר המאמרים שבקובץ משרטטים את עולמם האינטלקטואלי האירופי הרחב ואת הגותם של עשרה מלומדים יהודים, רובם מאיטליה ואחרים שהתיישבו באימפריה העות'מאנית לאחר שהות ממושכת באיטליה. בספר הובאה רשימה ביבליוגרפית נרחבת על ההיסטוריה התרבותית היהודית בעת החדשה המוקדמת. בין הכותבים: שני העורכים, משה אידל, אליעזר גוטווירט, ג'ואנה ויינברג, פבריציו ללי, ג'אנפרנקו מילטו ואלסנדרו גואטח.

Marvin Tokayer & Mary Swartz, *The Fugu Plan: The Untold Story of the Japanese and the Jews During World War II*, Gefen, Jerusalem 2004, index

מהדורה שלישית של ספר שראה אור לראשונה בשנת 1979 בהוצאת פדינגטון. המחברים מבקשים להתחקות אחר יחסה של יפן ליהודים למן שלהי מלחמת העולם הראשונה ועד הצלתם של אלפי יהודים, ובהם תלמידי ישיבת מיר, מציפורניה של גרמניה במלחמת העולם השנייה. לטענתם, היפנים נחשפו ל'פרוטוקולים של זקני ציון' בשעה שלחמו לצדם של 'הלבנים' במלחמת האזרחים בברית המועצות. היפנים אימצו את הדימוי של היהודים כעם עתיר כוח וממון ובעל השפעה חובקת עולם, כפשוטו, וביקשו לקשור קשרים עם היהודים כדי לקדם את ענייניהם, ובכלל זה פיתוחו של חבל מנצ'וריה שבסין. היפנים עזרו אפוא ליהודים בכדי להיבנות מ'עצמתם הרבה' ולא מתוך גישה הומניטרית.